

СТРИП – РЕФЛЕКСИЈЕ И СЕЋАЊА НА 80 ГОДИНА ЧИТАЊА СТРИПОВА

Тешко би могао замислити задовољство, радост и одушевљење једанаестогодишњег интелигентног дечака, читаоца нове свеске стрипова која му је допала у руке – неко ко то није сам доживео. Књижевност и уметност уопште, и у ранијим годинама, код деце изазивају најлепша осећања (на пример усхићење), која углавном пролазе непримећена од родитеља и ближе околине старијих, јер фамилије знају углавном за срећан израз млађих чланова породице кад им поклањају играчке. Доказ за ово постоји очигледан и данас, јер неки издавачи књига жуде и успевају да своје књиге за децу опреме и украсе тако да би ове што више личиле на играчке. У овоме ми видимо намерно избегавање огромне одговорности издавача ради комерцијалног успеха. У таквим издањима чак и садржај књиге или свеске постаје споредан, а нико се због тога није до сад побунио. А сећамо се веома јасно културно-просветне хајке на појаву и феномен стрипа као нечег штетног, и то у разним временима нашег друштвеног развика. А стрипови који су излазили редовно у свескама скромне али пристојне израде, коштали су у време свог процвата по примерку само 1 динар! Осим тога, шаренило им није било циљ. Свеске стрипова биле су у почетку на графичком нивоу свог времена, штампане на новинској хартији, као и сва остала штампа, али зато, скоро без изузетка, опремљене и снабдевене (као сва друга стрип издања на свету) најпопуларнијим прилозима из прве руке стрип-индустрије. Њихови цртачи и уредници били су по правилу највиши стручњаци свог времена, с напоменом да су у нашој земљи превођена и издавана најбоља, свежа дела светске стрип-продукције, скоро одмах приређена за нашу публику. Цела Европа прихватила је светске наслове не само

Америке (САД), постојбине класичног стрипа, него су у нас прихваћени и одмах издавани стрипови целог света. Млађој деци читали су и објашњавали приче, заплете и авантуре старија деца. Дечја публика је размењивала посебна издања и уопште све свеске и колекције до којих је долазила. Кружење стрип свезака, касније и повезаних у комплете, ишло је од руке до руке, а проценат читатељки, девојчица, чак и врских познавалаца „проблематике” стрип литературе, био је знатан. Сигуран сам да сте већ схватили да ово пише сведок времена. Продор стрип литературе у нашу земљу дешавао се тридесетих година 20. века, управо кад је масовни стрип тек био рођен и освојио свет. Имао сам срећу и задовољство да читам прве бројеве *Мике Миша*, *Политикиног Забавника*, *Микијевог царства* и других стрип листова који су се појављивали. Био сам иначе већ страстан читалац, знао сам многа класична дела светске књижевности, и мени је било занимљиво што су издавачи и цртачи, сликари, уметници, често бирали за своје цртане верзије најпознатија дела светске књижевности, дела писана не само за децу, него, напротив, и многа дела аутора који су се прославили у уметничкој књижевности уопште. Стрипови рађени овде у Србији, по светској књижевности или која је долазила из Русије, радили су Руси, цртачи и сликари, који су по томе остали заслужни људи српског стрипа и легенде стрипа уопште, људи којима ће бити посвећена још већа пажња у историји културе, просвете и графичке уметности у нас. Постоје већ, и још ће их овде зацело бити, и теоријске студије о стрипу (социолошке, естетичке, историјске, информативне...) и корисна је свака прилика да се о томе говори.

Говорећи о стрипу као засебној врсти уметности („пета, девета, осамнаеста уметност”, свеједно), желим да нагласим да је стрип сасвим озбиљна ствар. Стрип није инфериорна, рубна, споредна појава, лака забавна ствар *чипс-културе* потрошачког друштва, стрип не припада чак ни *поп-култури*, достојној сваког поштовања... Стрип има историју стару неколико хиљада година. Од Дордоњских шпиља, кроз цело старо доба изложени су на зидовима пећина цртежи срна у бекству, у оригиналном, реалистичком, визуелном приказу покрета. Сав свет је покрет! Стрип је уметност задржаног покрета, настављеног у времену. Стрип је факт и портрет човека у континуитету, судбина у наставцима. У исто време он је цртана трака живота, подерива уметничка измишљотина, без улагивања и рачунице, али пуна драгоцености, узбуђења и поуке. Разуме се да свако појединачно дело као индивидуално остварење има сопствену вредност, па тако и стрипови имају различите вредности, међу њима има и слабих и лоших, а такође издвајају се и они веома добри и

истичу се ремек–дела тог уметничког жанра. Историја стрипа, како смо рекли, показује трансформацију његове форме и намене, предочава нам труд човека да створи облик који би изразио не само један вид креације, него и покушај да се у исти мах нагласи пролажење времена, сукцесија стварности, односно трајност људског напора, доказ људске снаге и пуноће живота.

Испочетка то није била уметност, али клица артизма у развиту писмености, васпитности, па и забаве, нарације и хумора, може се у научном прилазу елаборирати у појавама стрипа. Ликовни делатници настојали су одвајкада да овековече изглед, дело и славу великих монарха, освајача и вођа народа, исто као и приче о духовним бићима својих веровања, а и о сподобама доњег света. Палате, тргови, форуми, арене и гробишта украшена су понегде поред споменика и читавим каишевима ликова и битака свог времена. И такозвана примитивна племена (погрешан научни појам) створила су небројене уметничке објекте у којима се на први поглед види покрет догађаја и смисла одређене епохе. Тако се може, рецимо, запазити да су *тотеми*, високи стубови духовног значења, детаљно извајани, исцртани и обојени, са низом симболичних детаља и украсима, заправо вертикални низови догађаја у ритмичном и алузивном, мистичном значењу динамике времена, богата дела покрета људског друштва и уједно утвари високе светиње. Религиозно сликарство свих времена оставило је богате трагове вајарског, иконографског и графичког ликовног израза о главним библијским догађањима и лицима својих веровања. Нека од ових остварења могу се читати као дешавања у низу.

Велико и дуготрајно Египатско царство, у својој заједници науке, духовности, државности и мита, створило је импресивни израз свог схватања трајности, лепоте математике, градитељства и нарочито смрти! Извајало је ликове богова, владара и духовних сподоба, а своје писмо, мешавину хијероглифа и знакова за фонетске гласове, утврдило као дело високе културе човечанства. Сваки знак египатског писма представља мистерију, као и сам живот. Одгонетањем докумената египатског древног писма, које личи на цртанку дубокосмислене, криптичне историје људи, можемо такође посматрати као реку симбола, слику везану уз прости, дневни ток живота (што је близу дефиниције стрипа). Чудни каменови Стоунхенца, гротескни кипови Ускршњих острва и реалистични глинени војници древне Кине, показују само тајну непрекидног *низа*, појам кола (серије), вечити *покрет* неба и непокориву масу звезда. Астрални дух уметности, епска дужина спегова и кратак трептај анегдоте људског

века, све су то знакови човековог разумевања свог положаја у универзуму. У средњовековним енциклопедијама, које нису тако ретке, налазе се многи прикази људске славе и покора исцртани у једнаким квадратима у логичном низу. Уметничко причање већ развијених епоха потенцирало је употребу језика и уметничке облике нарације у низу.

Овде није место где би се ни приближно могла показати историја стрипа, његови корени, рудименти, ни савремени успон тог рода уметности и забаве. Не знамо шта је узрок томе што је стрип, неким природним консензусом својих стваралаца, себи изабрао и задржао сасвим нарочити дух форме. То је разуђен блок једне масовне уметности, која је намењена најширој публици, стрип употребљава израз (површно гледано) наивне уметности, мада од врло сведеног приземног графичког израза користи и најфиније, највише скале своје ликовне и литерарне вредности. (Погледајте прве цртеже Микија Мауса које је начинио лично Волт Дизни, погледајте намерно просте цртеже Александра Рајмонда и многе крајње наивне садржаје савремених аутора!) Стрип изражава демократију. Он је лектира за све, при чему у својој суштини не потцењује ни знање, ни ученост, ни врхунске проблеме науке и, како се зна, чак ни философију и футурологију. Детаљна историја стрипа обухватила би свакако с највећом пажњом речену деценију процвата стрипа и „писаних романа” у свескама који су се појавили заједно. О томе пише Умберто Еко, велики писац данашњице, у својим аутобиографским и проблемским романима и социолошким студијама. Умберто Еко није историчар или ликовни критичар, али он је (као и неки други) схватио разлоге појаве великог успеха и продора популарне штампе и уопште животне људске жеђи за штивом слободног духа. Да, то је можда дефиниција стрипа: слободан дух, који није пројектован од стране крутих, бирократских, високопарних установа власти. Стрип, лако а мудро, безазлено штиво, које се са своје стране не односи снисходљиво ни према законима лепог, ни легитимног, ни васпитног – у временима диктатура имао је укус, па и барјак слободе... Тридесетих и четрдесетих година двадесетог века беснео је у Европи рат, а с нешто каснијим почетком и у Америци и Азији. Еко се обара на националистичке, криптофашистичке, малограђанске и назадне одлике масовне књижевности у свескама, која се у Италији, као и у целој Европи, читала у доба његове младости. И баш у то доба он је открио и величину и сјај које су јефтине свеске пружале пониженом становништву. Свет је трпео рат, окупације, диктатуре, тортуре закона и опште немаштине. Ту су долазили и анђели стрипа, чаробне приче слободе, а исто тако и безвредни „шунд” романи, да читаоцима покажу

не само узбуђење гангстераја, убистава и превара, него и лепоту и супериорност вилинског света етичког и човечног: обиља дворова и раскоши, који оличавају свет естетског и љубавног, у својој суштини надмоћ слободе и смисла човечности. Хумани светови, са нешто романтизма и проткани паучинастим веловима тајанствености, као и лириком с наглашеним нотама модерног, обузимали су душу читаоца и заузели би део његове душе заувек. Омиљеност стрипа је увек заошијана, човек нашег времена остаје за цео живот под утиском лектире. Дете се веже за јунаке у којима наслућује свој сопствени лик, своју правицу и своју храброст. На стрипу се учи, као на раним фазама распознавања ликовне опсервације, да без грешке ускоро осећамо и разликујемо бесконачни свет музејског и репрезентативног сликарства. Уметност у детету буди жељу да и само, ако га има, развије дар сликања. Није гола тврдња да мали читалац из стрипа, гледајући авантуре неустрашивих, стиче и сам уверење како се за правду у сваком случају мора борити, поготову из оне лектире која садржи идеал неускраћене слободе идентичне с људском душом...

Али, у нашем свету, у првој четвртини двадесет првог века, још има у нашим установама појединаца који наглашавају да они говоре у име закона, правде, школе, религије, власти итд, и сматрају да су они позвани да забрањују, да не допуштају, да смеју да уништавају добра за која они држе да нису ваљана! И данас срећемо најаве или изјаве, позиве и претње да нешто треба забранити! То је рецидив диктатурā, жеља за комисијама културе које ће спаљивати књиге (између осталог)...

Развитак ширења стрипа као литературе, који, између осталог има и забавни карактер, у социјалном смислу најзад треба да буде разумљив и историјски и човечански. Можемо навести многе важне појединости о стрипу, заправо споменули смо само неке, јер овог пута за то немамо времена, али ће љубитељ све то пронаћи на другим местима, укључујући и *стриповане забавнике* који у сваком броју доносе обиље података енциклопедијског знања уопште. По мом мишљењу, могло би се критички, научно и у оквиру стручне оцене, чешће говорити о вредности појединих стрипова, барем оних познатих на целом свету. Многи од тих наслова чак и захтевају критичку обраду, углавном ради јавности, као што, уосталом, свака творба од општег значаја захтева јавну, позвану за то, критику. Држим, по разгранатости преведених на наш језик и овде објављених, да таквих наслова има око деведесет. То би био леп посао за вредног znalца... Овде ћу навести десет наслова стрипова моје младости, а међу

њима и данашњих, за које могу да кажем да су извршили утисак, или утицај, на мене. То су ови стрипови, избор је подређен разним околностима мог живота.

- Флаш (Флеш) Гордон
- Фантом
- Мандрак мађионичар
- Детектив Х9
- Тарзан
- Цим из дунгле
- Принц Валијант
- Тим Тајлор
- *Old Mickey*
- Корто Малтезе

Флаш Гордон је први изашао у ванземаљски простор. Био је претеча модерних свемирских прича и филмова. Предепоха свемирских тема је у лепој књижевности позната. Али Флаш Гордон је, по романескној структури, на линији данашњих „рата светова.” Осим тога, он је имао дружбеницу, а то се у јунака класичног стрипа уобичајило.

Мандрак је прототип елитног мађионичара, али звезда циркуса холивудског типа. Имао је пратиоца, снажног црнца Лотара, што није споредно. Својим вансеријским триковима борио се против злочинаца. Богат човек. Становао је у ексцентричном дворцу.

Детектив Х-9, ремек дело Александра Рејмонда било је по обичају најстаријих стрипова цртано умереним потезима. Заплети су били једноставни за разумевање, али је оштрица и досетљивост правде била узбудљива. Детектив центлмен представља узор многобројних својих наследника.

Тарзан је опште разграната светска фабула о белом детету изгубљеном у прашуми, које је тамо одрасло међу дивљим животињама. Модел приче о Тарзану потекао је из књижевности, али био је подстрек за Хала Фостера и више америчких и европских цртача. Помало је задржавао схватање о примитивној Африци, али с небројеним варијацијама авантура, махом борбе против разбојника и одличним сликама мишићавог хероја и реалистичким позама звери прашуме стекао је глобалну славу.

Принц Валијант је раскошно приповедање о елегантном раздобљу британског витештва. Подлога је еп, историјска

истина, о средњовековним дворовима, сукобима краљева, себара, племића и народних јунака. Ове приче учинио је бесмртнима у модерном добу један од најбољих цртача света Хал Фостер. Тако је овај стрип и у конкуренцији уметничког приступа најлепши. Бајковит, али обрадом углавном аутентичних историјских збитија, створио је, између осталог, обожаваоце времена о којем прича и освојио поштоваоце доброг укуса.

Тим Тајлор је срж стрип кодекса атлантске сфере. Млад човек. Осваја знање и науку пустоловина. Тип углађене школе, с покровитељима који га васпитавају. Атмосфера колонијалног духа. Премоћ беле расе. Свака похвала супротстављена овој идеологији била би протерана из свих популарних издања западног света.

Old Mickey. Један од најбољих, најбогатијих и најузбудљивијих стрип забавника наше земље између два рата био је загревачки недељни стрип лист *Mickey strip*. Име овом листу није дао Мики Маус, кум толиким стрип забавницима у нас. Лист се звао по главном јунаку домаћег стрипа, чији су наставци објављивани баш у њему. Наиме, главни прилог у овом забавнику, стрип сасвим неконвенционалан, који је заузимао десетак страна у сваком броју, био је дело славног Андрије Мауровића. *Old Mickey* био је наслов Мауровићевог стрипа, а име његовог главног хероја. Стари каубој, Стари Мачак, доживљава упркос својих година, низ озбиљних авантура, увек у одбрани невиних и у акцијама против разбојника. Литерарно савршен, а у цртежу врхунски оригиналан, не личећи ни на ког другог на свету, Мауровићев изразити цртеж дао је нагласак целом листу. Супротно од свих дела о којима смо говорили, квадрат овог стрипа дат је цео, чист, без балончића текста, то су били квадрати или правоугаоници компоновани по ликовним законима, а текст се налазио испод слике у неколико редова. Цела ствар је била супер романтична, узбудљива и некако фина, као музика.

Корто Малтезе, и у исто време његов цртач Хуго Прат, мислим да су апсолутно савремена легенда! И да је овде данас сувишно о њима било шта рећи. Тај лик, тај цртеж, то схватање стрипа, савременог читаоца и уметничког дискурса уопште, заслужују да се о њима напише дебела књига. Корто садржи веома много мистичног, он чепрка по тајнама континента, он је чедо езотерије. Његов творац спада такође у највеће цртаче нашег доба. Да сам заборавио све књиге, све свеске и све часописе мог живота, а да ми је у сећању остало само пет—шест огољених свезака, волео бих да једна од њих буде о ученим пустоловинама Кортоа Малтезеа.

Енглеска реч *comics* употребљава се још и данас у значењу стрип уопште, она је појам за ову уметност. По свом значењу, природно би било да та реч означава појам само једне врсте стрипа — а то је комични, дакле шаљиви стрип, који је, бар у Америци, популарнији и доноси га многе новине. Разуме се да се стрипови данас појављују (не као пре) у ве-ома различитим штампаним формама. Данас се стрипови објављују углавном у књигама већег формата, или мањег у брошираном повезу, али са много страна. Често наилазимо на скупа издања штампана на луксузној хартији и у префињеним бојама.

Ја сам као читалац огромну продукцију ове забаве поделио на два одсека. Једну групу сам већ претходнозначио, а другу сам сврстао у комични стрип. А ту су догађаји и доживљаји измишљених ликова креирани као посебне фигуре, чији је изглед сасвим карактеристичан, оригиналан и који по томе, и другим специфичним одликама, постају љубимци као симпатични створови маште. Има их готово толико колико и оних цртаних у људском облику. Ови су јунаци, можда, омиљенији код деце, или, стварно, код љубитеља хумора. Ево која су од ове врсте остварења мени била најмилија и које сматрам неизоставним из темељне историје стрипа:

- Попај
- Породица Тарана
- Гиле и Риле
- Каменко и Кременко
- Бети Буп
- Мачак Феликс
- Три угурсуза
- Хогар Страшни
- Талични Том
- Алан Форд

Морнар Попај можда је (изузев Дизнијевих ликова) најраспрострањенија фигура у комичном стрипу. Врло много треба у генијалној замисли, стварању и распростирању у свет једног уметничког лика као што су *Дон Кихот*, *Хамлет* и слични... Попај, рекло би се, нема ниједну врлину ових светских јунака. Али једна нереална, шлампава фигура, са својим још шлампавијим друштвом Пером Ждером, Оливом и малим Кићом, позната је целом свету. Саме њихове појаве – безбрижног тукације са лулом, верне и виспрене Оливе

и других лица ове комедије без краја – поседују чар чврсте инспирације и благог хумора са доста граје.

Породица Тарана била је за старије читаоце сјајна свакодневна критика малограђанског менталитета у милионским градовима САД. То су слике „обичних људи” приземног карактера, али једне породице златног срца, њиховог комшилука и улице. (Кафана „Код Тоше на ћоше”.) Чланови породице имају тежње ка афирмацији и заради („амерички сан”), а до гуше су у суровом али хуморескном свету данашњице.

Гиле и Риле су (заборављена) двојица пријатеља здружена по уобичајеном водвиљском дублу кловнова, али то су личности суседства у малим градовима средње класе, који своје смешне доживљаје готово ништавног живота приказују у скеч–форми дневног урнебеса неспретности и погрешног схватања провинцијске стварности модерног доба. Висок и низак, дебео и мршав, као јунаци стрип–хумора скоро заборављени, дати су у одличном цртежу. Забавни су и одраслима и деци у једном високо професионално израженом блиц шарму.

Каменко и Кременко. Под овим српским насловом постоје два засебна стрипа сличног садржаја, на тему о животу у каменом добу. Данашња публика добро познаје ту тему по цртаним филмовима овог смешног пара јунака и њихових ближњих. Све је засновано на критици модерног времена, чија се средства и елементи упоређују са добом сасвим друге технике и философије живота. Сукоб начина живота у судару изазива енергију хумора. Једном пронађен кључ и поставка основе дела користи се обилно. Сви данашњи обичаји и системи имају варијанту у давно превазиђено време и то је мајдан идеја. Шире анегдотски постављени садржаји чине занимљивим ове ведре приче.

Бети Буп је веома љупко остварење намењено женској публици, малој и великој, то је незлобива карикатура естраде, моде и глуме, уметничког и помодног света, највише из кулоара ревијског позоришта и помодних кућа. И поред свега, „Бети Буп” је крајње успело дело, чија је лирика забавна, а ликови су напросто симпатични. Све је ту дато у с мером заслађеној атмосфери, с нагласком на главни лик чији ће нам се детињаста гламур и данас свиђати.

Мачак Феликс је најуспелији стрип за малу децу о домаћим животињама, кућним љубимцима. (Читао сам га и волео још пре осамдесет година!) Скоро да бих ово ремек–дело стрипа сасвим издвојио из свих група. Групе само теоријски помажу разврставању и номенклатури. У ствари, сва дела од вредности су потпуно индивидуална и представљају само

себе. Феликс је нама присан албум слика о нежној мачки, скоро усамљеној, јер у њеној причи и нема других ликова. Али уметник је остварио тиху, ваздухом и светлошћу тапацирану атмосферу, ту мачка траје своје дане љубави и пажње у којој нема ни мрве неукуса или досећања о домаћим љубимцима. „Феликс” је цртана музика. На махове Срећни Феликс доживљава чак и сцене напада противника, који би могли бити и људски. Али свуда је он једино са богатством своје личности, а околина му је блага, сценографија ненаметљива... Његов аутор је знао да се издвоји из безосећајног стереотипа који мучи овај свет.

Три угурсуза су заиста стрип о којем нећу пропустити прилику да кажем неколико речи. Те су алкаве, али генијалне домаће приче, или секвенце, у целини, 100%, одраз нашег менталитета! Нешто касније дух какав је у њима појавио се у италијанском неореализму, само што је наше дело још опуштеније у дрскости свог хумора. Мени као дечаку, наравно, није падало на памет да запамтим ауторе ове домаће бурлеске (која је одушевила сву децу, све читаоце стрипа у то време). Не знам ко су одиста непознати ствараоци овог шаљивог самиздат дела, створеног јамачно такође из шале. Наше бављење цртаном забавном техником и елоквенцијом, и поред остварења светске вредности, никад није било напрегнуто с претензијама бренд продукције... Јунаци анегдота и доживљаја „Три угурсуза“ били су *Ђороња*, *Носоња* и *Брадоња*, с доследном физиономијом. Већ њихова имена и појава боема, уличара и нерадника (у одећи која одговара њиховој класној припадности) била су урнебес за децу и друге читаоце! Од овог стрипа изашле су свега две или три свеске! Издавач ми је и данас непознат. То је било давно, али сећам се ових вагабунда и њиховог упорног неслагања са јавним редом, обичајима и пристojношћу. То су били први јунаци поп културе, они су одбијали културу, пошто је званична, лажна култура заузимала место дозвољеног.. Стрипове који су одговарали званичним вредностима, или их нису угрожавали – власт и бизнис су помагали. Они су култури потребни. Ђороња, Носоња и Брадоња нису... Не само ради библиографије, мислим да би свеске „Три угурсуза”, важне за историју нашег духа, било потребно пронаћи и обновити.¹

1 Здравко Зупан у књизи *Век стрипа у Србији* (2007) пише: „Само неколико месеци по завршетку рата на тржишту су почела да се појављују нова стрипована издања. Крајем новембра 1945. године у Београду је изашла прва (од три колико је укупно издато) свеска стрипа *Три угурсуза за време окупације*. Иако је у импресуму као издавач наведено предузеће 'Просвета А. Д.' а као уредник потписан Саво Неђић, будући да се њено седиште налазило у Хилендарској бр. 7, било је јасно да је иза

Хогар Страшни. Ослањајући се на разне изворе о нордијској култури и повести, творци овог километарског стрипа створили су (немилосрдним индустријским путем) свима познату „цртану сагу“, заправо пародију, о викиншком страшној борцу, јунаку и љубитељу трпезе и добре капљице, представљајући га успут као кућног лењивца и злосрећног борца који је жртва разних непредвиђености. Ни његова жена Хелга није мање популарна. Волим перманентну досетљивост овог забавног артикла данашњице.

Талични Том је савремени стрип о прохујалим каубојским временима. Болећив до крајности, на ивици шунда, чини ми се да је понекад сасвим тривијалан. Међутим, у њему као да је окајано време Дивљег Запада. Аутори као да се овом пародијом подсмевају самима себи и читаоцима. Још нисам открио тајну величанствене тривијалности овог јунака, а то је ипак тајна самог вестерна.

Алан Форд творевина је новог духа цртаних авантура. У безбројним наставцима ових драмских, заправо комедиографских чинова, поред главног лика Број 1, појављују се многи стални чланови клана, опскурни типови, који у основи приказују некакву неозваничену клику, један „центар моћи“ *sui generis*. Услед провидних политичких алузија, пратећи праксу овог друштванцета, неки коментатори су тврдили да се ради о алузији на ову или ону групу актуелне политичке моћи. На страну то, ја видим сјајну литерарну драмску основу ове комедије карактера, а можда и ситуација. Стрип је више за одрасле него за децу, али мислим да он, и то трајно, са својим скривеним пословима, одушевљава оне читаоце који су стари и млади уједно.

У неколико речи о *новинама* желим да читаоца, макар оскудно, подсетим о, додуше пролазној, улози новина у ширењу стрипа. Негде сам рекао шта ја мислим да новине (дневни листови) треба као прво да садрже: Стрипове – рекао сам – прво, затим анегдоте, па мале шале, онда мисли великих људи итд... То сам рекао озбиљно, а сад повремено чујем препричавање овог савета. У историји стрипа новог века

овог подухвата стајао најпознатији предратни издавач Александар Ј. Ивковић. Аутор сценарија био је предратни новинар, уредник првог српског и југословенског стрип-листа *Стрпна* Војин М. Ђорђевић, док су на цртежима радили Милорад Добрић (1924–1991) као главни цртач и Славко Саша Мишић (1925–1982) као помоћни цртач.” Стрип је судски забрањен од стране нове комунистичке власти у децембру 1945. (због „омаловажавања Народно-ослободилачке борбе”), а стрип је следећих година званично сматран од стране режима за непожељну и опасну појаву. Прве две свеске серије је 2015, седамдесет година касније, прештампао издавачка кућа „Комико” из Новог Сада у едицији „Златно доба српског стрипа” – примедба уредника.

новине су одиграле главну улогу. На десетине дневних листова у Сједињеним Државама почеле су редовно објављивање каишева стрипа. Најпре по један каиш дневно, затим по седам–осам каишева, разних, један испод другог. У недељном издању новина појавио би се, као свечаност, блок неког од стрипова у наставцима. Многи дневни листови на свету напросто су оживели графички и садржајно доносећи ову новину. После ратова оживела би демократија и културни популизам. Стрип и политика нису се помешали, ако је било изузетака, били су ретки. Стрип је био органски део занимљивих новина. Новински стрип је повукао стварање и излажење стрип–новина и стрип–забавника. У Србији је излазило неколико дневних листова. *Политика*, *Време*, *Правда*, *Балкан*, *Борба*, *Вечерње новости*. *Београдске новине*, *Политика Експрес* и још неколико других. Али нису сви прихватили стрип, не знам зашто, можда из финансијских разлога. Предњачиле су новине *Политика* и *Време*. Објављивање стрипова, а с њим појава и већег броја домаћих аутора (о чему ће бити засебно речи) значило је и процват српског стрипа. Истакла се *Политика* својим додатком „Политика за децу”...

Хоћу да се осврнем на новине *Време*. Познато у политичком смислу као десничарски, реакционаран лист, каткад наглашено и као профашистички, *Време* са темом којом се бавимо на овом месту нема додира. Штампано на великом формату, „Време” је доносило обиље стрипова, углавном увезених од страних агенција. Сећам се појединих који су графички изгледали фантастично. Сећам се једног наставка стрипа урађеног по роману „Алиса у земљи чуда” с наставцима на четврт стране новина, изведеног у маштовитом стилу првог реда и сјајно преведеним, прерађеним текстом. Чуо сам ових дана да у Народној библиотеци Србије постоје целе одаје у којима лежи неколико вагона стрип свезака. Нисам био тамо, не знам, али верујем да се ово благо стручно обрађује и региструје. Чуо сам, међутим, нешто о годиштима дневног листа *Време*. Годишта овог листа између два рата више не постоје. Уништена су, наводно, приликом бомбардовања Београда 1941. године. Свако намерно уништавање културних добара треба најоштрије осудити. Апелујем да се траже и нађу, ма појединачно, сви релевантни остаци тиража листова у којима су штампани они стрипови, или њихови наставци који по оцени стручњака имају значај по културну баштину Србије.

Позната је по развитаку и очувању стрипа улога фирме „Политика”, о којој ће још бити речи. Осим објављивања Дизнијевих стрипова, „Политика” је значајна и за другу широку

делатност на овом пољу. У време мог детињства и дечаштва до мене су долазили стрип забавници *Политикин Забавник*, *Микијево царство*, *Стрип*, *Плави забавник* и други, као и многи појединачни стрипови који су почели излазити у засебним свескама. Недељни часописи, као, на пример, *Панорама*, имали су редован и обиман додатак са стриповима, чак и *Железнички венац*, који је ЈЖ слала свим својим запосленима, имао је стрипски додатак. *Политикин Забавник* је објављивао, често, посебне свеске целих епизода неких дела са својих страница.

Велику улогу на овом пољу одиграле су још две установе које у овом тексту не могу да не поменем. Једна од њих је чувена, неизоставна и благословена *Стрипотекa*. Овај антологијски трезор светског стрипа који срећом излази годинама задовољавајући нашу носталгичну потребу за класичним и модерним стрипом, успева да врши свој задатак похвално. Друге установе објављују такође већ годинама свеске знатног обима, стрипове популарне на тржишту. У тим свескама је избор издавача, по могућности и укусу: свеске Алана Форда, Мартија Мистерије.

На наговор пријатеља написао сам овај чланак, *сећање*. Иначе, ни у каквој вези нисам са продукцијом или агентурама стрип бизниса у свету или овде. Осећам носталгију за данима детињства и дечаштва. Осећам бригу што се уметност стрипа код нас сасвим погрешно тумачи и оцењује. Моја једина корист од овога написа (ово је само *приказ* одређене уметничке делатности), је што могу, мирне савести, да читам и оно што је добро и оно што је „штетно и треба да се забрани”.

Синиша Радовић, *Van Helsing contre Jack l'eventreur*,
перо и туш, 2012.